

دانشکده : علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته : حقوق
گرایش: بین الملل

عنوان پایان نامه :

رابطه ی رژیم حقوقی مسؤولیت دولتها و رژیم حقوقی
مسؤولیت کیفری افراد در پرتو رویه ی قضایی بین المللی

نام دانشجو:

ساسان منصوری

استاد راهنما:

دکتر حسن سواری

ماه و سال دانش آموختگی (دفاع)

اردیبهشت ۱۳۹۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

تاییدیه اعضای هیات داوران در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه کارشناسی ارشد آقای ساسان منصوری تحت عنوان « رابطه رژیم حقوقی مسؤولیت دولتها و رژیم حقوقی مسؤولیت کیفری افراد در پرتو رویه ی قضایی بین المللی » را از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضا
۱- استاد راهنما	دکتر حسن سواری	استادیار	
۲- استاد مشاور	دکتر حسین شریفی طراز کوهی	دانشیار	
۳- استاد ناظر	دکتر محمد جعفر حبیب زاده	استاد	
۴- استاد ناظر	دکتر توکل حبیب زاده	استادیار	
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر محمد جعفر حبیب زاده	استاد	

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین‌نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱۵ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب.....سازمان منصوری.....دانشجوی رشته.....حقوق بین الملل.....ورودی
سال تحصیلی.....۱۳۸۸.....»

مقطعکارشناسی ارشد..... دانشکدهعلوم انسانی..... متعهد می شوم کلیه نکات مندرج در آئین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته‌های علمی مستخرج از پایان‌نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین‌نامه فوق‌الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می‌دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضا:.....

تاریخ:.....

۱۳۸۲/۱/۲۶

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته حقوق بین الملل است که در سال

۱۳۹۲ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای

دکتر حسن سواری و مشاوره جناب آقای دکتر حسین شریفی طراز کوهی از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

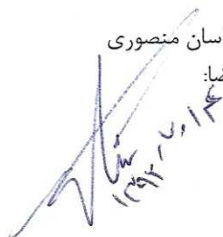
ماده ۶: اینجانب ساسان منصوری دانشجوی رشته حقوق بین الملل مقطع

کارشناسی ارشد

تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: ساسان منصوری

تاریخ و امضا:

دانشکده : علوم انسانی

**پایان نامه کارشناسی ارشد رشته: حقوق
گرایش: بین الملل**

عنوان پایان نامه:

رابطه ی رژیم حقوقی مسؤولیت دولتها و رژیم حقوقی
مسؤولیت کیفری افراد در پرتو رویه ی قضایی بین المللی

نام دانشجو:

ساسان منصوری

استاد راهنما:

دکتر حسن سواری

استاد مشاور

دکتر حسین شریفی طرازکوهی

ماه و سال دانش آموختگی (دفاع)

اردیبهشت ۱۳۹۲

چکیده تحقیق

در این تحقیق سعی شده است با توجه به قضایای بین‌المللی رسیدگی شده توسط محاکم بین‌المللی کیفری و نظرات و دیدگاههای صاحب نظران حقوق بین‌الملل، تشابهات بین عناصر مادی و معنوی جرائم بین‌المللی در دو حوزه ی مسؤولیت کیفری فردی و مسؤولیت دولت مورد بررسی قرار گیرد و از این زاویه رابطه ی بین این دو رژیم مسؤولیت نیز بررسی شده است. چنین بررسی مستلزم بررسی مختصر روند شکل گیری حقوق بین‌المللی کیفری، حوزه ی مسؤولیت کیفری فردی و همینطور حوزه ی مسؤولیت دولت بوده است. به همین منوال، و با توجه به رابطه ای که بین این دو رژیم حقوقی به وجود می آید به این سؤال پرداخته‌ایم که کدامیک از این دو حوزه ی مسؤولیت را می توان مبنایی برای استقرار یا احراز مسؤولیت در حوزه‌ی دیگر قرار داد و اینکه آیا چنین رویکردی در رویه‌ی قضایی بین‌المللی هم مورد توجه بوده است یا خیر.

با این تحلیل در راستای تلاش جهت اثبات یا نقد فرضیه های اصلی این پژوهش، ضمن مطالعه ی رویه ی سیاسی و قضایی نهادهای تأثیرگذار در عرصه ی بین‌المللی این نتیجه حاصل گردیده است که رابطه ی طولی در میان حوزه های مسؤولیت کیفری فردی و مسؤولیت دولت الزاماً و اثباتاً وجود ندارد و هر گونه ارتباط در میان این حوزه ها ارتباطی موردی می باشد. در مورد کلیه ی جرائم بین‌المللی، سازوکار انتساب مورد نظر کمیسیون حقوق بین‌الملل در طرح مسؤولیت دولت بدون تردید کماکان برقرار بوده و انعکاس روشنی از عرف حقوقی بین‌المللی است.

در مورد جنایات تجاوز و نسل کشی به دلیل وصف نظام مند و گسترده ی این جرائم به نحوی که امکانات و تشکیلاتی در ابعاد یک دولت برای تحقق آنها نیاز است، می توان ادعا نمود که مسؤولیت دولت شرط لازم برای احراز مسؤولیت کیفری فردی است.

از طرفی دیگر وجه تشابه میان دو رژیم حقوقی مسؤولیت دولت و فردی از حیث عناصر مادی و معنوی جرائم بین‌المللی مورد توجه و بررسی قرار گرفته است. در واقع با تشخیص عنصر خطیر بودن به عنوان عنصر ضروری مادی جرائم بین‌المللی و عنصری که می تواند در تشدید مسؤولیت دولت مؤثر واقع شود، وجه تشابه مفروض بین دو رژیم حقوقی مسؤولیت انجام گرفته است. همینطور عنصر برنامه ریزی و سیاست دولت در جرائم بین‌المللی، به عنوان نقطه ی تلاقی بین دو رژیم مسؤولیت مورد کنکاش قرار گرفته است.

در مجموع ذکر این نکته ضروری به نظر می رسد که این حوزه ها معطوف به هدف کلی استقرار نظم بنیادین جامعه بین‌المللی و تحکیم رعایت قواعد آمره می باشند که اساس نظم مذکور را تشکیل می دهند و نقشی مکمل و موازی با یکدیگر را ایفا می کنند.

واژگان کلیدی: مسؤولیت مشدد دولت، مسؤولیت کیفری فردی، جرائم بین‌المللی، عنصر خطیر بودن، عنصر برنامه ریزی و سیاست دولت

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱	فصل یک: مقدمه.....
۹	فصل دو: مسئولیت کیفری فردی در حقوق بین الملل.....
۱۱	۲-۱- پذیرش اصل مسئولیت کیفری فردی در رویه بین المللی.....
۱۳	۲-۱-۱- سیر تاریخی پایه گذاری نظام حقوق بین المللی کیفری.....
۱۳	۲-۱-۱-۱- منشور آتلانتیک.....
۱۴	۲-۱-۱-۲- دادگاه نورنبرگ.....
۱۷	۲-۱-۲- تاثیر رویه قضایی بین المللی در توسعه ی حقوقی بین المللی کیفری.....
۱۹	۲-۲- تحول اصل مسئولیت کیفری فردی بعد از دهه ۹۰.....
۲۱	۲-۲-۱- ورود شورای امنیت به ساحت حقوق بین الملل کیفری.....
۲۱	۲-۲-۱-۱- دادگاه بین المللی کیفری برای یوگوسلاوی سابق.....
۲۲	۲-۲-۱-۲- دادگاه بین المللی برای رواندا.....
۲۳	۲-۲-۲- تلاش مضاعف جامعه بین الملل برای موثرتر کردن مبارزه با بی کیفری.....
۲۴	۲-۲-۲-۱- روش غیرمتمرکز.....
۲۷	۲-۲-۲-۲- روش متمرکز.....
۳۰	فصل سه: رژیم حقوقی مسئولیت دولت عاری از جنبه کیفری.....
۳۱	۳-۱- تحولات شکل گیری رژیم حقوقی مسئولیت دولت.....
۳۳	۳-۱-۱- نظریات خطا و خطر در حقوق داخلی و حقوق بین الملل.....
۳۳	۳-۱-۱-۱- نظریات خطا و خطر در حقوق داخلی.....
۳۵	۳-۱-۱-۲- نظریات خطا و خطر در حقوق بین الملل.....
۳۷	الف- مزایا و انتقادات به نظریه خطا.....
۳۸	ب- مزایا و انتقادات به نظریه خطر.....
۳۹	۳-۱-۱-۳- نظریات خطا و خطر در طرح پیش نویس مسئولیت دولت.....
۴۱	۳-۱-۱-۴- انتساب عمل فرد و و اتباع به دولت.....
۵۰	۳-۱-۲- فقدان جنبه کیفری مسئولیت دولت در طرح پیش نویس کمیسیون حقوق بین الملل.....
۵۰	۳-۱-۲-۱- سیر تاریخی موضوع مسئولیت کیفری دولت.....
۵۴	۳-۱-۲-۲- تحلیل ماده ۱۹ سابق پیش نویس طرح مسئولیت دولت.....

۶۱	۳-۱-۲-۳- موادی از کمیسیون که افاده ی مسئولیت کیفری می کنند.....
۶۷	۳-۱-۳- رویه قضایی بین المللی و مسئولیت دولت.....
۶۸	۳-۱-۳-۱- مفهوم خطیر بودن در رویه قضایی بین المللی.....
۷۷	۳-۱-۳-۲- قاعده ی آمره، نقطه ی تلاقی مسئولیت دولت و مسئولیت کیفری فردی.....
۸۴	فصل چهارم: تاثیر متقابل دو حوزه ی مسئولیت کیفری فردی و مسئولیت دولت.....
۸۷	۴-۱- نقش قالب های انتساب مسئولیت در ارتباط بین دو حوزه ی مسئولیت.....
۸۸	۴-۱-۱- ترغیب و پشیمانی.....
۹۰	۴-۱-۲- تشکیلات مجرمانه.....
۹۷	۴-۲- شناسایی نقش عمل دولت در عناصر جرائم بین المللی.....
۹۹	۴-۲-۱- جرائم جنگی.....
۱۰۰	۴-۲-۱-۱- عنصر مادی.....
۱۰۳	۴-۲-۱-۲- عنصر معنوی.....
۱۰۵	۴-۲-۲- جرائم علیه بشریت.....
۱۰۷	۴-۲-۲-۱- عنصر مادی.....
۱۱۱	۴-۲-۳- نسل کشی.....
۱۱۱	۴-۲-۳-۱- عنصر مادی.....
۱۱۴	۴-۲-۳-۲- تاثیر عنصر برنامه ریزی و سیاست و دولت.....
۱۱۸	۴-۲-۴- تجاوز.....
۱۲۲	۴-۲-۴-۱- عنصر مادی.....
۱۲۵	۴-۲-۴-۲- تاثیر عنصر برنامه ریزی و سیاست دولت.....
۱۳۲	نتیجه گیری.....
۱۳۶	کتابنامه.....

فصل یک:

مقدمه

تعریف مسأله، اهداف، و سؤالات تحقیق:

این موضوع که نقض تعهدات بین‌المللی در مفهوم کلی موجب به وجود آمدن مسؤولیت بین‌المللی دولتها می‌شود اصلی واضح است. این مسؤولیت متناسب با درجه ی خطیر بودن نقض تعهدات می‌تواند در برخی موارد موجد مسؤولیت کیفری نیز گردد. این مسؤولیت برای افراد امری بدیهی است لیکن تحمیل مسؤولیت کیفری به دولت، محل اختلاف است. علاوه بر این، مسئله ای که چندان قطعی به نظر نمی‌رسد رابطه بین دو رژیم مسؤولیت دولت و مسؤولیت کیفری فردی است. منظور از این رابطه، روابطی است که در نتیجه ی اعمال انجام گرفته ی مشابه توسط افراد و دولتها بین مسؤولیت فردی و دولت به وجود می‌آیند و جرائم فردی و دولتی را به وجود می‌آورند.

دعوایی که چند سال پیش توسط دیوان بین‌المللی دادگستری مورد رسیدگی قرار گرفت می‌تواند به عنوان مثالی مناسب از مشکلاتی باشد که در نتیجه ی نامشخص بودن رابطه ی بین مسؤولیت فردی و دولت برای جرائم بین‌المللی به وجود می‌آید.^۱ در این دعوی، از دیوان بین‌المللی دادگستری خواسته شده بود که مشخص کند آیا در دهه ی نود در بوسنی جنایت نسل کشی علیه جمعیت مسلمان بوسنی ارتکاب یافته بود و آیا صربستان مسؤولیت بین‌المللی برای این جرم بین‌المللی دارد یا نه.^۲ همین عمل می‌تواند از منظر کیفری تحت

^۱ ICJ, *Case Concerning the Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia), Preliminary Objections, Judgment*, 11 July 1996, *ICJ Reports* 1996, p. 595

^۲ همان، ص ۶۱۶، در پاسخ به ادعای یوگسلاوی مبنی بر اینکه ماده ی ۴ کنوانسیون منع نسل کشی فقط مسؤولیت ناشی از کوتاهی یک دولت در انجام تعهدات خود برای جلوگیری و مجازات جرم نسل کشی را شامل می‌شود و خود دولت از بابت ارتکاب این جرم مسؤولیت نخواهد داشت، دادگاه اظهار داشت : ارجاع به مسؤولیت دولت برای نسل کشی در ماده ی ۴، هر شکلی از مسؤولیت دولت را می‌تواند شامل بشود.

صلاحیت دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق که در سال ۱۹۹۳ تأسیس شده بود نیز قرارگیرد که هدفش پیگرد قانونی افرادی بود که در یوگسلاوی سابق مرتکب جرائم بین‌المللی شده بودند. پیش از اینکه دیوان پرونده را مورد بررسی قراردهد، دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی با استفاده از همان اطلاعات پیش روی دیوان، به محاکمه ی افرادی پرداخته بود که متهم به جنایت نسل کشی بودند. زمانی که حقایق و جزئیات شبیه به هم در یک پرونده ریشه ی مسؤولیت دولت و فردی باشند و دو دادگاه با دو رژیم حقوقی متفاوت درباره ی این حقایق نظر دهند، بررسی رابطه ی بین مسؤولیت دولت و فردی بیشتر ضروری می نماید. مدارک موجود نشان می دهد که دیوان بین المللی دادگستری با مشکلات عدیده ای از این نوع روبه رو شده بود. در مرحله ی بررسی های اولیه توسط دیوان بین المللی دادگستری، این موضوع نامشخص بود که آیا دیوان می‌توانست نسل کشی توسط یک دولت را بدون در نظر گرفتن مسؤولیت کیفری فردی برای جرم نسل کشی تشخیص دهد یا نه. مسئله ی دیگر مربوط به معیار اثبات بود: آیا دیوان می‌توانست مبنا را یافته های دادگاه یوگسلاوی سابق قرار دهد؟ همینطور در راستای بررسی مسؤولیت صربستان برای نسل کشی که موضوع اصلی پیش روی دادگاه بود، سؤالاتی در ارتباط با رابطه ی بین دو رژیم مسؤولیت کیفری فردی و مسؤولیت دولت مطرح شد.^۳ برای مثال، این موضوع نامشخص بود که آیا نقض موادی که موجب مسؤولیت بین‌المللی دولت برای نسل کشی می شد می‌بایست به همان صورت به عنوان عنصر مادی^۴ تحت حقوق بین‌المللی کیفری موجب مسؤولیت فردی می شد. همینطور طرفهای دعوا به بحث در مورد این سؤال می پرداختند که آیا نیاز به اثبات تقصیر^۵ دولت برای به وجود آمدن مسؤولیت دولت برای نسل کشی در واقع با عنصر روانی جرم^۶ که برای مسؤول دانستن یک متهم برای همان جرم تحت حقوق بین‌المللی کیفری ضروری است، ارتباط دارد؟

³ ICTY, *Prosecutor v. Krstic*, TC, Judgment, 2 August 2001, and AC, Judgment, 19 April 2004; ICTY, *Prosecutor v. Blagojevic and Jokic*, TC, Judgment, 17 January 2005.

⁴ actus reus

⁵ Fault

⁶ mens rea

مورد دیگر مربوط می‌شود به بمباران یوگسلاوی سابق در ۱۹۹۸ توسط نیروهای ناتو که موجب ادعاهایی هم در رابطه با مسؤولیت دولت در محضر دیوان بین‌المللی دادگستری و هم در رابطه با مسؤولیت کیفری فردی در دادگاه یوگسلاوی سابق گردید.^۷

در واقع این سؤالات مطروحه همگی از مشکل اصلی، یعنی ابهام در مورد نوع ارتباط بین دو حوزه ی مسؤولیت دولت و مسؤولیت کیفری فردی نشأت می‌گیرند. به طور کلی می‌توان مسئله پیش روی تحقیق یعنی ارتباط بین دو حوزه ی مسؤولیت دولت و مسؤولیت کیفری فردی را از نظرگاه تشابهات احتمالی بین آنها و همینطور از حیث اولویت یکی از دو حوزه برای استقرار حوزه ی دیگر مورد بررسی قرار داد.

البته قابل ذکر است که در این تحقیق منظور ما از مسؤولیت دولت در ارتباط با جرائم بین‌المللی، مسؤولیت مشدد دولت می‌باشد و نه مسؤولیت عادی آن.^۸ مسؤولیت عادی دولت در اثر تخلفات معمولی از حقوق بین‌الملل به وجود می‌آید در حالی که مسؤولیت مشدد^۹ دولت در نتیجه ی نقض قواعدی بوجود می‌آید که ناظر بر ارزشهای بنیادین می‌باشند.^{۱۰} مسؤولیت مشدد دولت در نتیجه ی نقض قاعده ای بنیادین که به جامعه ی بین‌المللی در کل نسبت داده می‌شود موضوعیت می‌یابد و این در نتیجه ی درجه ی خطی بودن تعهداتی است که متفاوت با تعهدات دو جانبه و قراردادی میان دو یا چند کشور می‌باشد چرا که نقض تعهدات دسته ی اول واکنش جامعه ی بین‌المللی را در پی دارد ولی نقض تعهدات دسته ی دوم موجب مسؤولیت عادی در روابط خصوصی بین دو یا چند کشور مربوطه می‌شود.^{۱۱}

برای پاسخ به سؤال اصلی تحقیق در بالا، بررسی و پاسخ به سؤالات مطرح شده در ذیل ضروری می‌باشد:

^۷ ICJ, *Case Concerning Legality of Use of Force (Serbia and Montenegro v. Belgium), Preliminary Objections*, Judgment, 15 December 2004, *ICJ Reports* 2004, p. 279

صربستان و مونته‌نگرو علیه ده کشور عضو ناتو دعوی را مطرح کرد که دیوان بین‌المللی دادگستری عدم صلاحیت خود را برای رسیدگی به آن تشخیص داد.

^۸ Ordinary

^۹ Aggravated

^{۱۰} کاسسه، آنتونیو، "حقوق بین‌الملل"، ترجمه حسین شریفی طرازکوهی، (نشر میزان؛ ۱۳۸۵)، ص ۳۴۵

^{۱۱} همان.

۱. وجوه مشترک میان رژیم مسؤولیت حقوقی دولت با مسؤولیت کیفری فرد چیست؟
۲. آیا مسؤولیت کیفری فردی می‌تواند تأثیری روی اصول اولیه و استقرار مسؤولیت دولت داشته باشد؟

فرضیه ها / پیش فرض ها

فرضیه های ارائه شده برای این سؤالات به قرار زیر می باشند :

- فرضیه ی اول: با در نظرگرفتن رویه ی قضایی بین‌المللی ،اشتراک بین دو رژیم حقوقی مسؤولیت دولت و مسؤولیت کیفری فردی از حیث عناصر تشکیل دهنده ی عمل خلاف بین‌المللی و جرم بین‌المللی است.
- فرضیه دوم : با نگاهی به جرائم ارتكابی خطیر بین‌المللی در قضایای بین‌المللی رسیدگی شده، مسؤولیت کیفری فردی می‌تواند پایه ی استقرار مسؤولیت دولت باشد.

مواد و روش انجام تحقیق:

روش انجام تحقیق توصیفی- علی می‌باشد و گردآوری اطلاعات تحقیق به روش کتابخانه ای انجام گرفته است. موضوع مربوطه در حال حاضر در عرصه ی حقوق بین‌الملل جای بحث و تحقیق بسیار دارد . لذا در تحقیق حاضر با بررسی نظرات مطروحه توسط دیوانها ی بین‌المللی در قضایای رسیدگی شده ی مربوطه و همچنین در

نظر گرفتن نقطه نظرات صاحب‌نظران بین‌المللی از طریق استفاده از منابع داخلی و خارجی نقاط تشابه و تفاوت بین دو حوزه مسئولیت دولت و مسئولیت کیفری فردی در راستای سؤال اصلی تحقیق، بحث می‌شود.

جنبه جدید بودن و نوآوری:

با توجه به پرونده‌های بین‌المللی کیفری مورد بحث که به یکی از آنها نیز در بالا اشاره شد، می‌توان گفت بحث رابطه‌ی میان دو رژیم حقوقی مسئولیت فردی و دولت همچنان جای تأمل و مطالعه‌ی عمیق در عرصه‌ی حقوق بین‌الملل داشته باشد. قضیه‌ی ذکر شده در بالا تنها یک مثال از مسائلی است که در باب رابطه‌ی بین مسئولیت دولت و فرد برای جرائم بین‌المللی به وجود می‌آیند. امروزه همزمان با توسعه سریع مکانیزم‌های اجرایی حقوق بین‌الملل کیفری در سطح بین‌المللی و اعتماد رو به رشد به نهادهای قضایی و سیاسی بین‌المللی برای خطاب قرار دادن موقعیتهایی که در آن دولتها برای جرائم بین‌المللی مسؤول می‌باشند، تعداد موارد این چنینی نیز رو به افزایش می‌باشد. نیاز به بررسی و کندوکاو در روبه و آرای بین‌المللی می‌تواند به دیدگاهها و نقطه نظرات جدیدی در رابطه با این دو رژیم حقوقی منتهی گردد.

در این تحقیق هدف بررسی رابطه میان مسئولیت کیفری فردی و مسئولیت مشدد دولت می‌باشد. استفاده از عبارت "جرائم بین‌المللی" در رابطه با مسئولیت مشدد دولت و مسئولیت کیفری فرد، به توضیحاتی ابتدایی نیاز دارد.

جرم بین‌المللی اصطلاحی کوتاه و واضح می‌باشد که برای اشاره به آن دسته از نقضهای خطیر مقررات حقوق بین‌الملل عرفی به کار برده می‌شود که موجب به وجود آمدن مسئولیت دولت و مسئولیت کیفری فردی می‌شوند. منظور از این گفته به هیچ وجه این نیست که با اشاره به نقض مواردی که موجب مسئولیت دولت می‌شود،

حقوق بین‌الملل یک رژیم کیفری مسؤولیت دولت را به وجود می‌آورد.^{۱۲} به علاوه، در این تحقیق تنها جرائم بین‌المللی که طبق حقوق بین‌المللی عرفی ممنوع شمرده می‌شوند در رابطه با دو حوزه ی مسؤولیت مشدد دوت و مسؤولیت کیفری فردی مورد بررسی قرار خواهند گرفت. تمرکز روی جرائم خطیر این مزیت را در بردارد که تحلیل ما به تعدادی از مقررات بین‌المللی محدود می‌شود که پاسخگوی نیازهای جامعه ی بین‌المللی از جمله تضمین حقوق بشر و صلح بین‌المللی می‌باشند و همینطور تعهداتی الزام آور برای همه ی اعضای این جامعه به وجود می‌آورند. در این کار تمرکز بر روی مسؤولیت حاصل شده از ارتکاب جرائم بین‌المللی توسط افراد و به تبع آن دولتها خواهد بود و به همین ترتیب رابطه ی بین مسؤولیت مشدد دولت و مسؤولیت کیفری فردی طبق حقوق بین‌الملل مورد بررسی قرار می‌گیرد.

پیشینه ی تحقیق

در زمینه ی مسؤولیت دولت از جمله کارهای انجام شده، پایان نامه ی آقای رضا حمید زاده^{۱۳} است که به مسؤولیت دولت ناشی از اعمال فراتر از اختیارات ارگانهای آن پرداخته است و در واقع محدوده ی مسؤولیت دولت را در قبال اعمال خارج از اختیارات ارگانهایش بررسی کرده است. در تحقیقی دیگر آقای محمدرضا اثنی^{۱۴} اعشری مسؤولیت دولت و علل رافع آن را مورد بررسی قرار داده است. در واقع شرایطی که در آن دولت می‌تواند از خود رفع مسؤولیت کند مورد توجه قرار گرفته است. همینطور خانم آذین حسینی^{۱۵} در رساله ی خود به

^{۱۲} ILC, *Report on the Work of its 28th Session*, YILC, (1976), p. 104

^{۱۳} حمیدزاده، رضا، "مسؤولیت بین‌المللی دولت ناشی از اعمال فراتر از اختیارات ارگانهای آن"، (پایان نامه ی کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی)، بهار ۱۳۷۶

^{۱۴} اثنی اعشری، محمدرضا، "علل و موارد رافع مسؤولیت بین‌المللی دولتها"، (پایان نامه دوره ی کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز)، زمستان ۱۳۷۸

^{۱۵} حسینی، آذین، "مسؤولیت کیفری ماموران عالی رتبه ی دولتها در حقوق بین‌الملل"، (پایان نامه دوره ی کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران)، تابستان ۱۳۸۳

مسئولیت کیفری ماموران دولتی پرداخته و در واقع تناقض بین مسئولیت کیفری این افراد و مصونیت قضایی آنها را مورد توجه قرار داده است. آقای علی اصغر ابوالحسنی هنجنی^{۱۶} در تحقیق خود به بررسی آثار ناشی از جرائم سازمان یافته فراملی پرداخته و تأثیر آن را بر نظم و امنیت داخلی و بین‌المللی مورد توجه قرار داده است. با توجه به ارزش والای کارهای انجام شده به نظر می‌رسد هیچ یک از این تحقیقات از زاویه دید تحقیق پیش رو به حوزه ی مسئولیت دولت و مسئولیت کیفری فرد نگاه کرده باشند. زیرا در اینجا رابطه ی بین دو حوزه ی مسئولیت بین‌المللی را با توجه به عناصر تشکیل دهنده ی جرائم بین‌المللی و همینطور بررسی تقدم یک حوزه بر دیگری مورد توجه قرار گرفته است.

ساختار تحقیق

در فصل دو، در حد توان حوزه ی مسئولیت کیفری فردی را از حیث تاریخی و فنی مورد بررسی قرار می‌دهیم تا در تقابل با حوزه ی مسئولیت دولت که در فصل سه به آن می‌پردازیم، تأثیر متقابل هر دو حوزه به یکدیگر را در فصل چهار تحقیق، از حیث عناصر تشکیل دهنده ی جرائم بین‌المللی مورد بررسی قرار دهیم.

^{۱۶} ابوالحسنی هنجنی، علی اصغر، "بررسی مسئولیت بین‌المللی دولتها در مقابله با جرائم سازمان یافته (کنوانسیون پالمو ۲۰۰۰)", (پایان نامه دوره ی کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، تابستان ۱۳۸۲)

فصل دو:

مسئولیت کیفری فردی در حقوق بین الملل

امروزه بدون شک تعهدات معینی که به کل جامعه ی بین‌المللی نسبت داده می شوند موجب مسؤولیت کیفری فردی می گردند. به عبارت دیگر، حقوق بین‌الملل عرفی یک رژیم مسؤولیت کیفری فردی را در رابطه با افرادی که مرتکب برخی اعمال خلاف بین‌المللی می شوند به وجود آورده و این اعمال خلاف را نقضهای خطیر با اهمیت ترین قواعد خود می داند.^{۱۷} به همین صورت، افراد در دادگاههای ملی و بین‌المللی حضور می‌یابند و اگر مسؤولیت شان اثبات شود، با مجازات روبه رو خواهند شد.

ایده ی عدالت بین‌المللی در رابطه با افراد به اوایل قرن بیستم برمیگردد. معاهده ی ورسای نشانگر اولین تلاشها برای تحمیل مجازات به افرادی بود که مرتکب جرائم بین‌المللی همچون جرائم جنگی شده بودند. محاکمات لایپزیگ را نمی‌توان به عنوان مثالی از اجرای عدالت در رابطه با مسؤولیت کیفری در نظر گرفت.^{۱۸} با این وجود، اعمال خلاف صورت گرفته در جنگ جهانی اول و ضرورت ایجاد یک جامعه ی جهانی متشکل از دولتها، از یک سو به ایجاد جامعه ی ملل منتهی گردید و از سوی دیگر به تلاشی در راستای مشخص کردن خطوط راه برای تکامل حقوق بین‌الملل انجامید که در واقع چارچوبهای اولیه برای مجازات جرائم بین‌المللی را صرف نظر از اینکه توسط افراد یا دولتها ارتکاب یافته بودند، روشن می ساخت.^{۱۹} در همین راستا در ادامه به روند پذیرش مسؤولیت کیفری فردی در عرصه بین‌المللی خواهیم پرداخت.

¹⁷ Thiam, D., *First Report on the Draft Code of Crimes against the peace and Security of Mankind*, YILC, 1983, P. 148.

¹⁸ معاهده ی ورسای مسؤولیت کیفری فردی را هم برای امپراطور آلمان که مسؤول "یک عمل خلاف گسترده علیه اخلاق بین‌المللی و قداست معاهدات" (ماده ۲۲۷) بود و هم برای افرادی که مسؤول جرائم جنگی (ماده ۲۲۸) بودند، تشخیص داد. اگرچه هلند از استرداد امپراطور آلمان سرباز زد، و همینطور دادگاه ویژه ی بین‌المللی که مسؤول محاکمه ی وی بود هیچ وقت تأسیس نشد، محاکمه ی مجرمان جنگی به دادگاههای داخلی آلمان سپرده شد. محاکمات لایپزیگ روشن ساخت که مجازات مجرمان جنگی توسط محاکم داخلی کاملاً بی تأثیر

می‌باشد. A. Cassese, *International Criminal Law*.

(Oxford, Oxford University Press, 2003), pp.327-9

¹⁹ برای پیشنهادات در رابطه با حقوق بین‌الملل کیفری نگاه کنید به پانوش شماره ۱، Thiam, D., *First Report on the Draft*, pp. 144-146. *Code of Crimes against the peace and Security of Mankind*

۲.۱. پذیرش اصل مسؤولیت کیفری فردی در رویه ی بین‌المللی

پس از جنگ جهانی دوم، مفهوم منافع مشترک بین‌المللی در برخی اسناد بین‌المللی گنجاده شد، و حقوق بین‌الملل دولتها را مکلف کرد تا برخی اعمال را تحت حقوق داخلی خود جرم انگاری کنند. قبل از محاکمه ی مجرمان اصلی جنگی در دادگاه نورنبرگ، حقوق بین‌الملل به طور کلی اجباری به دولتها وارد نمی کرد تا مجرمان جنگی را مجازات کنند. برخی کنوانسیونهای بین‌المللی طرفهای خود را ملزم می ساختند تا با توسل به حقوق کیفری داخلی خود نقضهای کنوانسیون مورد نظر را کنترل کنند. برای مثال ماده ی ۲۱ کنوانسیون دهم لاهه (۱۹۰۷) در خصوص اعمال مقررات کنوانسیون ژنو (1864) در جنگهای دریایی مقرر می دارد:

"قدرتهای امضا کننده متعهد می شوند که اگر قوانین کیفریشان کافی نبود، اقدامات لازم را برای قانونگذاری و یا پیشنهاد به نهادهای قانونگذاری خود، در صورت ناقص بودن قوانین کیفری به عمل آورند. این قوانین ناظر بر عمل غارت افراد در جنگ و رفتار نادرست با مجروحین و بیماران در جریان یورش می باشد. همینطور اهداف غیرقابل توجیه نظامی و دریایی و استفاده ی غیرقانونی از اهداف متفاوت دیگر که در ماده ی ۵ ذکر شده و تحت کنوانسیون کنونی قرار نمی گیرند، شامل این ماده می شود."

به همین شکل ماده ی ۲۹ کنوانسیون بهبود وضعیت مجروحین در جنگ (1929) ابراز می دارد:

"دولتهای طرف معاهده در صورتی که قوانین کیفریشان کافی نباشد، به نهادهای قانونگذاری خود پیشنهاد خواهند کرد که اقدامات لازم جهت سرکوب هر گونه عمل خلاف مواد کنوانسیون حاضر در زمان جنگ را اتخاذ نمایند."

این کنوانسیون ها محدود به تنظیم مقرراتی در رابطه با نقض برخی از اسناد بین‌المللی بودند و به طور کلی به جرائم جنگی نمی پرداختند. برخی از حقوقدانان معاصر اصرار داشتند که طرفهای درگیر جنگ تعهد دارند تا